

הקומנדו במלחמת הבורים

ד"ר ק' מ' באקס

צמיחת ה"קומנדו" כיחידת היסוד של הבורים הבוריים

במאתים וחמישים שנה צמחה ופותחה שיטת ה"קומנדו" של הבורים, מאז ראשית התיישבותם של האירופאים בדרום-אפריקה, והתפשטות חדירתם צפונה ב"מסע הגדול" The Great Trek בתקופת 1854-1836. השיטה כולה התאימה את עצמה לתמורות העתים ולכלי-הנשק המשתנים, והגיעה לשיאה במבחני מלחמת הבורים השנייה, בסוף המאה ה-19 (1899-1902).¹

כאשר פרצה המלחמה, הוציאו הבורים למערכה צבא מיליציוני של אזרחים מגויסים, "בורגרים" (Burghers) רוכבי סוסים, ללא מדים וללא אימון קיבוצי, המאוגדים בקבוצות של כמה עשרות לוחמים. המילה "קומנדו" היא, פשוט, שם ה"מחלקה" המשפחתית המקומית, שהיוותה את יחידת היסוד בצבאם.² הגוף הסדיר היחיד בצבא הבורי היה כוח קטן של ארטילריה גרורת-סוסים, ששלח תותחים יחידים לסיוע ליחידות רובאים. כל דמיון לא היה בין צבא הבורים ובין הדגם הצבאי האירופי של גושי רובאים המאומנים והמתורגלים לירות מטחים לפי פקודה, והמסתייעים בחיל פרשים שאומן לשעוט לתקיפה מהאגף, ובעורפם — ארטילריה פרוסה ויורה בסוללות.

בעיני אנשי צבא מאירופה נראתה המתכונת של הצבא הבורי כה זרה, עד שנטו לזלזל בקומנדו, כאילו אינו אלא אספסוף רכוב וחמוש, שלא יוכל לעמוד בלחימה רצופה. אך במלחמה עצמה נתגלה היפוכו של דבר — עמידתם של הבורים בשלוש שנות מלחמת

במלחמת הבורים, שפרצה בדרום-אפריקה באוקטובר 1899, ניצב צבא-האזרחים של רפובליקת הבורים בפני חיל-משלוח בריטי, והסב לו אבדות כבדות. עבר זמן עד שעלה בידי חיל המשלוח הבריטי לרכז עליונות כוח מאסיבית ולסגל עצמו ללוחמה בתנאי הארץ — נוכח כושרם של הבורים לשלב הגנה יעילה מעמדות שדה עם ניוודות טקטית גבוהה בחילופי עמדות ותנועה אופרטיבית מהירה מזירת קרב אחת לאחרת.

כאשר כוחות-המשלוח הבריטיים תוגברו בלוחמים רגליים ופרשים לרוב ובסיוע ארטילרי כבד, הצליחו לגבור על כוחות-השדה הבוריים, ובקיץ 1900 כבשו את בירתם. גם אז לא נואשו הבורים עדיין, עברו ללוחמת גרילה עיקשת, ומתוך מרחבי פנים היבשת אף הגיחו לפשיטות ארוכות-טווח לשטחים שבידי הבריטים ועד קירבת בסיסהם בחוף. השדאות והקלעות של הבורים הטביעו רישום עמוק על הבריטים, ועל הכנותיהם למלחמה כללית. המלה "קומנדו" הפכה לשם-דבר לכוחות-פשיטה נבחרים — ודווקא משום כך היא עלולה להטעות בהבנת אופיים של הבורים כ"עם לוחם".

המערכת מביאה לקורא העברי מאמר של היסטוריון צבאי דרום-אפריקאי, המאיר את דמותו של לוחם הקומנדו הבורי וסוקר את ארגונו של צבא-האזרחים ואת הסתגלותו לצרכי המלחמה בבריטים.

¹ מלחמת הבורים הראשונה התלקחה בשנת 1880 והסתיימה לאחר תבוסה בריטית בקרב גבעת מאג'ובה ב-1881, בהכרת הבריטים בעצמאות הרפובליקה הדרום-אפריקאית בכפופות לאימפריה. סקירה תמציתית על הרקע למלחמות הבורים ועל מהלכן — ראה בערך "אפריקה הדרומית, בריט" באנציקלופדיה העברית ה, טור 387 ואילך, ועל המלחמה השנייה — מסור 396 ואילך.

² כיחידה מקומית, המושתתת על אוכלוסיה כפרית, ניתן להשוות את הקומנדו ל"אזור" של ימי ה"הגנה" ואף של מערך ההגמ"ר כיום.

בספרי "מערכות" כבר הוצגו נסיבות המלחמה, ולקחיה בעיניהם של הוגי-דעות צבאיים "משני עברי המתרס":

- אחד ממפקדי הקומנדו הבוריים, דניס רייץ, כתב על חוויותיו כלוחם וכמפקד בספרו "קומנדו", שיצא בעברית ב-1951, בלויית סקירות-רקע על המלחמה ועל צבא הבורים.
- הגנרל הבריטי סוינטון, שהשתתף במלחמת הבורים, ונודע לאחר-מכן בין מפתחיו של הטנק, כתב ספרון קלאסי על הערכת-מצב של המפקד העצמאי של יחידה קטנה — כגון מ"מ "עצמאי בשטח" — על רקע נסיונו האישי בדרום-אפריקה, בשם "הגנת מעברות-פתיים", מהדורה עברית ללא-תאריך (1950?).

שדה סדירה וזעירה נבעה ממסורת צבאית מזה דורות — שיטת הקומנדו, שיטה שהתגבשה סביב הפעולות בגופי קומנדו על רקע ההתנחלות החלוצית של המתיישבים מגדלי הבקר התרים אחרי מרעה. המתיישבים, שאת עצמם כינו "אפריקאנרים", פיתחו את הלחימה בקומנדו כדי לקיים משטר וסדר כלפי פנים במרחב ההתיישבות ואבטחה בספר וכלפי חוץ. משימות הביטחון נבעו מעימותים עם שבטי כושים — הן סכסוכים על קרקעות מרעה בין מתיישבים ובין כושים והן השקטת מלחמות בין-שבטיות. אך במחצית השנייה של המאה ה-19 האפיל על העימות בין המתיישבים הלבנים ושבטי הכושים עימות מחריף "בין הלבנים לבין עצמם" — בין הרפובליקות האוטונומיות של הבורים ובין השלטון הבריטי המתבסס בחוף ושואף להשתלט במרחב הפנים של ה"פלד" (Veld). ערכת הרמות האפריקנית.

האיכר-הרוכב וסוסו הם צמד ללא הפרד באורח החיים של בוקרים, העושים את יומם במרעה על גב הסוס. השדאות הייתה כמו טבועה בדמם של הבורגרים. סוסייהם לא נזקקו להדהרות תרגול, כי רק לעתים נדירות עמדו באורווה, ומורגלים היו לרעות בשדה ולישון בחוץ. קשוחים היו מגזעם; חיי מותרות לא ידעו, לא הסוס ולא רוכבו. בדרך-הטבע היה הסוס גם ליסוד בלתי נפרד ממערכת ביטחון הפועלת במרחבי עורף שחונים ודוחים, אשר כל תשתית דרכים עוד לא נתפרסה בהם, עד שחלו סוללים מסילות ברזל לפנים הארץ.

ממילא היה כל בורגר פרש מיומן, ולא עוד אלא שטיפול מסור בסוסים ובמקנה, ויכולת להשתמש בהם להובלת משא, היו לו לטבע שני. הידע המושרש כיצד לנהוג בסוס היה הגורם הקובע בחיי יום-יום, והוא שקבע בזמן מלחמה את ההבדל בין יעילות צבאית ובין אובדן עצה ואוזלת יד. כשם שהבוקר נצרך לסוס, כן לא יכול היה בלי רובהו, תחילה הרובה חלק-הקדח, המוסקט (Musket), ואחרי כן מחליפו רובה-הסליל (Rifle).³ בפרוץ מלחמת הבורים השנייה היו הבורגרים מצוידים בעיקר ברובי מרטינג-הנרי וברובי מאזור 79 גרמניים. המאזור היה בעל ייחוד ויתרון חשוב: כדוריו נארוזו חמישה-חמישה במקטעים, וניתן לטעון מחסנית במטען בבת אחת, ולירות "אש מהירה" בקצב-אש עדיף על הרובאי האנגלי שעדיין טען כדור אחר כדור. יתרון נוסף השיגו הבורים מכך שהשתמשו בתחמושת מעוטת-עשן, שהקלה עליהם לצפות ולבקר את אישם, ועל האויב הקשתה לאכן את מקור הירי. הרובה שימש לא רק להגנתם של הבוקר, בני-ביתו ורכושו, אלא גם לציד להעשרת מזונם.

בציד סיגל הבוקר לעצמו את הכושר לגשש ולעקוב, חידד את חושי השדאות, ולמד להתקיים ולשרוד בערבה, ולנווט את דרכו בלילה. גם היכולת לאחזק ולתקן את נשקו, את האוכף ואת הריתמה, היו חלק מאורח-חיו של הבוקר. כל הכישרים הללו עשוהו גם ללוחם, ופיצו על היעדר כל אימון שיטתי כרובאי או כפרש.

כשנקרא האזרח אל הדגל לשרת כרובאי, הוסיף להתכונן "אורח", ואכן לא ראוהו כ"חייל" וגם הוא לא ראה את עצמו ככזה, אלא כאזרח הלוחם על ביתו. הבורגר לא נטל כל שכר עבור שירותו הצבאי, אלא שלעיתים חולק שלל בין חברי קומנדו. האזרח ראה את קריאת-החירום שלו לשירות כחלק מחייו ומחובותיו, ובתוך קומנדו, שאנשיו בני אותה משפחה ואותו כפר, שררה משמעת רופפת מאוד בסממניה החיצוניים, ורחוקה מאוד מדפוס-המשמעת הנוקשים בצבאות-אירופה בשלהי המאה ה-19 (אך בחוק-השיפוט של הבורים נכללו ענשי קנס כבדים, מאסר ואף עונש-מוות).

הבוקרים-הבורגרים שרתו תחת פיקודם של קצינים שהם עצמם בחרו כמפקדיהם-מנהיגיהם. הקצינים ביססו את מעמדם על אהדת אנשיהם. המשמעת בתוך הקומנדו נבעה מהמסורת הדתית (הפרוטסטנטית), מכבוד לבכורת הגיל ומאהבת המולדת שספג האזרח מנעוריו. הסמכות החברתית והפיקודית נבעה בראש ובראשונה מהבכורה בתוך קבוצת קרובי משפחה. בני המשפחה אוגדו כקבוצה אחת תחת הנהגת הקשיש שביניהם, ששימש "מפקד הכיתה" (Corporal). כאשר נמצאו באיזור לוחמים שאינם קרובי משפחה, בחרו כל שמונה מהם את מפקדם, ובכל קומנדו נתמנה גם "רב-קורפורל" שארגן את חלוקת התפקידים והתורנויות לשמירה ולפטרולים. אך לא הכיתה בפיקוד מפקד הכיתה היוותה יחידת-יסוד, אלא הקומנדו — יחידת פרשים שגודלה ומספר כיתותיה אינו תקני וקבוע.

הבורגר לבש את בגדי האיכר האפורים-חומים שלו, חבש כובע-בוקרים רך ורחב תיחורה, שילב את רובהו ברצועת עור על כתפו, ולמתניו חגר פונדת כדורים. נעליו היו מתוצרת-בית, בנרתיק האוכף נשא צנימים ורצועות בשר מיובש, ושמיכה מגוללת קשר לאוכף מפנים או מאחור. פרט לחריגים, לא נהגו לשאת מימיות, שכן אפשר היה להצטייד במים, כמו במזון, בחוות וברחבי הפלד.

השלטון לא היה מספק אלא את התחמושת, ובהמשך המלחמה — גם בגדים במקום אלה שנתבלו. כשנסתיימה המערכה הסדירה, החלו הקומנדו מצטיידים משלל פשיטותיהם על האויב.

הארגון המרחבי בפרוץ המלחמה

משטר הביטחון ברפובליקות הושחת על ההנחה שכל גבר לבן, המסוגל לתפעל רובה, מגיל 16 עד 60, משתיק אוטומטית לחיל-האזרחים, ונושא באחריות לקיים חוק וסדר ולהגן על הגבול. החוק קבע שחיל-האזרחים חייב להיות נכון להתגייס ולהיכנס לפעולה בן-רגע. לכן היה על כל בורגר להחזיק ברובה משלו, לאחזקו במצב תקין, ולקיים בכל עת מלאי של 30 כדורים. ההנחה הייתה שיש לו סוס, אוכף ורתמה. אזרח שלא היה לאל ידו לספק את צידו שלו, קיבל את עזרת הממשלה להצטיידותו.

הרפובליקות הבוריות חולקו למחוזות, וכל מחוז היה בפיקוד מפקד Commandant. המחוז חולק לשני "גושים" (Wards) או יותר, כל אחד מהם בפיקוד מפקד Field-Cornet, אשר לידו עוזר ממונה או נבחר. גוש העמיד כמה קומנדו. את מפקד-המחוז בחרו האזרחים לחמש שנים, ואת מפקדי-הגושים — לשלוש שנים בלבד. כל הקצינים, ממפקד קומנדו ומעלה, השתתפו במועצת מלחמה לזירת הפעולה. למועצת המלחמה הייתה הסמכות הצבאית העליונה בשדה-המערכה. המפקד הבכיר ישב ראש, והחלטות נתקבלו ברוב קולות. המפקד של כוח השדה חייב היה לנהוג לפי החלטות המועצה בדבר האסטר-טגיה, תכנית הפעולה, ההחלטה על נסיגה, ובשעת הכרח — על כניעה. (קצינים בתפקידי מנהלה לא היו משתתפים במועצת המלחמה).

בראש כל חיל-האזרחים ברפובליקת טראנס-ואל, המדינה שלמען עצמאותה לחמו הבורים, עמד המפקד הכללי, שאותו בחרו כל הגברים נושאי הרובה מעל גיל 16. המפקד הכללי שימש כסגן הנשיא ברפובליקה, וכן עמד בראש הארטילריה (הסדירה) והמשטרה במדינה.

בעת פרוץ המלחמה באוקטובר 1899 כללה המדינה 41 מחוזות, ובהם 54,667 רובאים יוצאי-צבא — כ-1200 עד 1500 איש למחוז. כדי לקיים כוונות גיוס, היה כל מפקד גוש מחזיק רשימה שמית של הגברים בגוש. בעזרת עוזריו היה עליו לערוך את אנשיו, ולגייס סוסים, בקר ותובלת עגלות. האזרח נקרא למפקדו, ונמסר לו היכן ומתי עליו להתייצב לשירות רכוב על סוסו ומצויד במזון לשמונה ימים. אם השירות נתארך לזמן רב יותר, נטלה הממשלה אחריות לספק את הנדרש. דו"ח-כוונות תלת-חדשי על הגושים והמחוזות נמסר למפקד הכללי.

כאשר נתלקחה המלחמה להיקפה המלא, הוברר שמערכת-הפיקוד הקיימת היא פשטנית מדי ולא מתוחכמת במידה מספקת לפיקוד ולשליטה בחזיתות נרחבות ורחוקות. לכן הקימו אגדי קומנדו בפיקוד של עוזר הגנרל, וכדי לסייע לו בשליטה מערכתית, מונה גנרל

³ על רובים מוקדמים — ראה רס"ג אלכסנדר כץ, תולדות הרובה, "מערכות" חש"י (1950).

הרובאים חוזרים אל סוסייהם, ועוברים לנוע במקביל לאויב, כשהם מטרדיים אותו מאגף אחד או משני האגפים, בתופסים צמדות או ביירי ברכיבה, ומנסים לנתק לאויב את קווי הנסיגה. וזאת לזכור — בתחילת מלחמת הבורים היה חיל-המשלוח הבריטי מורכב מחי"ר בשבע שמיניות מכוחו.

בסיכום, אין כל דמיון בין התקפה בורית לבין ההסתערות המסורתית של פרשים דוהרים בנוסח המאה ה-19. הבורים לא שאפו לקרב המגע או לשליפת חרבות (וכאמור, לא הצטיידו בכידונים). במקום הדרת-הפרשים, שילבו הבורים את השדאות של ההתגנבות עם אש-החיפוי המדויקת, וקיוו לשבור את רוח האויב בקלעות קטלנית.

הגנה

הבורים נטו בהתאם למסורתם הצבאית ללחימה הגנתית, במיוחד כאשר הועמדו לפני עליונות בריטית הולכת וגוברת במספרי רובים ותותחים. יתרונם הגדול של הבורים כאנשי שדה, הלוחמים במולדתם ובנופי חייהם, לעומת אנשי עיר משרתי הקבע בצבא הבריטי של ימות השלום, בא לידי ביטוי ביכולת לבחור צמדות המשלבות מסתור ומחסה עם תצפית. בדרך כלל ביקשו להפתיע במיקום העמדות כך שהאויב לא יצפה למוצאן — והעדיפו למקמן למרגלות גבעה, עם עמדות חיפוי במדרון ובקו הרכס, כדי לשוות להגנה עומק. כדי להפיק אש שטוחת-מסלול יעילה ולוחכת מעמדות-אש נמוכות, נהגו הבורים לשפר את שדות-האש בגדיעת שיחים וניכוש צמחיה לפני העמדות.

אם עלה הכרח לתפוס עמדות בחופזה, היו מאלתרים עמדות-אבנים, אשר כונו סנגרים (Sangars — מלה שמקורה בהודו). בין אבני הסנגר היו משאירים חרכי ירי, לקליעה ממסתור.

כאשר תוכנן מראש להקים מגננים, התבססו אלה בעיקר על מערכות-חפרות. הרובאים לא נשאו עימם מכושים ומעדרים; את אלה הוצרכו השלטונות לספק. לחפרות לא הייתה מתכונת מוכתבת, אך המטרה הייתה להשיג לכוח מגן מינימלי את רוחב החזית המכסימלי. כדי להשיג הפתעה באש, הוסוו העמדות, ובמיוחד — כדי להסתיר או לטשטש שפכי אדמה טריה. בדרך כלל נבנו העמדות כך, שניתן לגשת אליהן מהעורף בלי להתגלות — ובלי שיוכל האויב אף להעריך את מספר המגינים. חפרות נמשכו לאורך 10-20 מטרים וביניהן רווחים של 5-6 מטרים, כשהמערך מדורג ומשוך לאחור באגפיו. מעולם לא תפסו יותר מ-20 איש את החפרות, ובדרך כלל לא עלה המספר על כעשרה.

במערכות-המגן נגד הצבא הבריטי החותר להתקדם מהחוף ולעלות לרמות הפנימיות, שאפו הבורים לעצור בעדם במעלות, כשהם

ממשיך בהסתערות בדילוגי קבוצות קטנות, המחופות באש של קבוצות קטנות אחרות — וככל ש"קיצרו טווח", הואטה התנועה ופוצלו הכוחות המדלגים. בקרקע מבוחרת הגיעו לא-אחת עד 50 מטרים מהאויב, לקראת הזינוק.

מתן-האש צמח מניסיון החיים. ידועים מקרים של פתיחה באש רובים יעילה ממרחקים העולים על קילומטר. הבורגר נשאר קלעי יחיד, אלא שהניסיון הקרבי הוביל למשמעת אש ולעבודת צוות ביישום האש. פקודות אש לא ניתנו מעולם, ולמעשה החליט כל איש ללחוץ על ההדק לפי יוזמתו ולפי שיקולו. קצבי האש הותאמו אינסטינקטיבית לשלבים הטקטיים והועדפו אש מכוונת בדיוק וחיסכון בתחמושת בשלבים מוקדמים של המגע, עד לפתיחה באש מהירה וקטלנית בשלב הקריטי והסופי:

- בשלב-הפתיחה של מגע קרבי נהג כל רובאי לקלוע לפי כיוונו שלו, ורק כשראה סיכוי לפגוע ולהרוג.
- אש רצופה, במיכון מהיר וביירי מהכתף, נורתה בעת ההתקרבות אל עמדת הזינוק.
- אש-חטף בכיוון גס נורתה בעת הזינוק על היעד. הבורים התאמנו גם ביירי מהמותן לטווחים קרובים.⁴
- נוסף לכך התאמנו הבורים גם בקליעה תוך רכיבה.

מספרם של התוקפים בקומנדו בורי היה בדרך כלל קטן ביחס לאויב, אך בזינוק אל היעד ועליו הושגה עדיפות בגלל הזינוק הקצר — בעקבות הדילוגים קדימה בקבוצות קטנות — ובזכות הירי באש מהירה. לא אחת הצליחו לפורר את מערך-ההגנה של האויב, בתקיפת קטעים מהמערך וניתוק כיסים של מתגוננים.

אם האויב פתח בנסיגה בטרם כיתור, היו

קרבי לפקד על כל אגד קומנדו. גנרלים אלה לא נבחרו, אלא נשאו מינור מטעם נשיא המדינה, והיחסים ביניהם לבין אנשיהם לא היו מושפעים מרצונות פקודיהם.

הטקטיקה של הבורים במערכות הסדירות

המורשת הצבאית של ההתנחלות הבורית טופחה "סביב המדורה" בערכות-המרעה, ותרמה לגישה אישית ועצמאית לשיקולים קרביים: מפקדי קומנדו ובורגרים היו מודעים לקרבות העבר וללקחייהם. במסורת זאת בולטים שני יסודות: הצייד, ותגרות עם כושים. ניסיון הצייד הרגיל את הבורים להקדים ולהתקרב אל האויב ללא-אש כל עוד אפשר היה להתקדם מבלי להתגלות. מן הצייד למד הבורגר גם את החשיבות שבנצירת האש, הן כשהתגנב לציידו הן כשארב לו. מניסיון ההיחלקיות בכושים, ששבטיהם נטו להסתער ולהתנפל כמוכי סנוורים, הסיקו שניתן לשבור התקפה באש מפחיעה ומכוונת היטב, ומכאן התפתחה גישה טקטית הגנתית, הבונה על עמדות אש טובות ועל טקטיקת המארב.

יטעה מי שיחשוב שהלוחם הבורי לחם לרוב כשהוא רכוב. להיפך, הסוס שימש בעיקר כדי לשאתו אל שדה הקרב. בהגיעם למחסה, היו הבורגרים קופצים מן האוכפים, וכמה מהם הופקדו "לשבת על הכלים" ולשמור על הסוסים, בעוד הלוחמים תופסים עמדות קרב מאחורי מסתור טבעי. בעת שצפו מעמדות מוסתרות, היו המפקדים מחליטים אם לתקוף או להגן.

התקפה

הבורים ביססו את הטקטיקה ההתקפית על תנועה ואש: תנועה רגלית ואש רובים. כוח מתקדם שלא יכל עוד להימנע מלהיראות, היה

⁴ הבורים לא הצטיידו בכידוני-רובה.

מנסים לגוון טקטיה את המגננה. לעיתים הצליחו לנצור אש וללכוד את האויב במטח רצחני של אש רובים קצרת טווח מעמדות מוכנות היטב. לעיתים פתח האויב בהרעשה ממושכת, וכאשר יצא לבסוף להתקפה ערוכה ומוכנה, מצא שהוא מנחית את התקפתו "על ריק" — וקומץ בורים רכובים על סוסיהם היו חומקים מעמדות ההשהיה.

מערכי החפרות נועדו "לתפוס רוחב" במספר אנשים קטן, ולספק חיפוי הדי. החפרות פוזרו לעומק כדי לתת חיפוי לחפרות הקדמיות, ואפשרות לסייע באש מעל-הראש, וכן להוות מוקדי-כוח, שאנשי הקו הקדמי יוכלו לסגת אליהם. המרחק בין הקורים, לרוב שלושה, היה בין 400 ל-500 מטרים. הקורים העורפיים שבמדרון העולה וברכס היו פותחים באש רובים ארוכת טווח על כוחות העתודה של האויב. את תגבור הקו, או חילופים בו, נהגו להגביל לשעות הלילה.

בלוחמם בנחיתות מספרית, קיימו הבורים את כלל "כלכלת הכוח" במיצוי כוח-האדם ועצמת אש הרובים שלהם כדי ליצור רושם של כוח חזק וגדול מכוחם הממשי. כל הפעולות בקו בוצעו בפריסה מרווחת, וכל איש נוצל בקר-היורים, בלי לקיים עתודות פנויות ומוכנות לרגע-ההכרעה. תוך הקרב גם נטו לפרוס את הקו עוד לעבר האגפים, כדי למנוע את הרגלים הבריטיים, המתמרנים לאט, מלהגיע לאגפי עמדותיהם. כך יצר המערך את הרושם שהחזית נרחבת ומוגנת בכוח רב, הודות לקצב האש הבורי. המטענים והתחמושת ללא-עשן אפשרו לפתוח אש מפתיעה ומהירה, שבכל זאת כוונה במדויק, והקשו על האויב לאכזן את מקורות-הירי.

הלוחם הבורי נבלע היטב בסביבתו הטבעית, בהסוואת עמדותיו, בלבושו ההולם את הנוף, ובאש קשת-הגילוי. החייל האירופי, שאומן לראות את האויב בתלבושתו הצבעונית, ולפחות — את עמדות-המגן המזדקרות לעין בשדה-הקרב, מצא עצמו בשדה ריק לכאורה — שמתוכו ניתכה אש-פתע. חיילים שאולפו למשמעת ולציות לפקודות — ולא לתגובה אישית יוזמת — חשו אובדים ועוובים לנפשם במרחבי הפלד, והמורל שלהם נפגע.

יזמה, מורל ומשמעת

אורח שגויס באירופה הפך לחייל המציית לכל פקודה, והעשוי להישלח לכל מקום ואף אל מעבר לים. אולם הבורגר ברפובליקות הבוריות לא קיפח לחלוטין את חופש-הפעולה שלו כשנקרא לדגל. בדרך כלל נשאר פועל במחוזו שלו, כמו איש ההגמ"ר, ורק בעת משבר לאומי או במלחמה כללית רחק ממחוזו ביתו. מלחמת הבורים השנייה כפתה, כמובן, גיוס כללי מידי של כל הבורגרים מגיל 18 עד 50. במבחני המלחמה המתמשכת, בריחוק מן

הבית, ניכר בבורגר שהוא חסר אותה משמעת המוטבעת באדם באימונים ממושכים. הוא שמר על חופש הפעולה שלו, והיה לוחם קשה עורף אך בלתי יציב במשמעתו, ומה עוד שבקרב הבורים לא היו כל הבדלי מעמד הכופים ציות, כמו בצבאות הסדירים של התקופה. המפקדים ואנשיהם היו שווי מעמד בחברתם; מפקדים יכלו לזכות באמון של אנשי השורה ולהפיק מהם פעילות מתואמת רק בכוח הדוגמה הטובה.

אין לכתוד את מגרעותיו של משטר הקומנדו. בורגר שעייף משהיית שעות ארוכות בקו יורים, לא היסס לנטוש את עמדתו בבקשו אחרי מים, מזון ומנוחה. לעיתים התקשו מפקדים לשכנע את הבורגרים לצאת למרדף, או להגיח להתקפת-נגד. הבורי לא ייחס ערך רב לשטח. אם נוכח לראות שמחיר האחזיה בקרקע יכבד מאוד, היה נוטש את העמדה ו"משפר עמדות" אחרות. ובצאתו להתקפה, לא יכול היה גנרל לסמוך על אנשיו שיסתערו עד כדי לשטוף את יעדם, ולא יסתפקו בזינוק עד פאתו ויניחו לאויב לחמוק ולהיסוג.

משמעת חופשית זאת, על אף ליקוייה, טיפחה את היוזמה האישית. במצבים קריטיים, כאשר בורגרים מצאו עצמם ללא הדרכת מפקדיהם, מצאו מוצא בעצמם. החייל הבריטי, לעומת זאת, היה תלוי לחלוטין במוצא פיו של הקצין. המשמעת ופעולת הצוות השתפרו מתוך לקחי הקרבות, ועד הסוף זכו הבורים בהישגים נגד אויב שכוחו הולך ומתעצם. כדרך הטבע, עלה המורל וירד: עם הצלחות קרביות הרקיע, ולשפל ירד כאשר לא עצרו כוח, והבריטים כבשו את בלומפונטין ב-13 במרס 1900, ואת פרטוריה ב-5 ביוני.

המעבר ללוחמה זעירה

מלחמת העמדות הסדירה נמשכה כשנה עד שהוכרעו הבורים. במבחני הקרב נבררו הגברים מבין הנערים, ועתה נותר גרעין קשוח של לוחמים, שהפתיעו את העולם בהתמידם בהתנגדותם. הקומנדות עברו ללוחמת גרילה, שנמשכה עוד קרוב לשנתיים ימים.

כדי להמשיך להתקיים וללחום, עשו הבורים מאמץ עצום לשפר עוד את נידוחם. בנסיין העבר בתגרות ספר ובשיגור כוחות עונשין לשטחי שבטים נהגו לקחת את כבודתם בקרונות משא. אך כבר בלוחמת המגננים נגד הבריטים למדו ששיירות הקרונות מכבידות על התנועה המהירה של כוחותיהם. יותר ויותר נטשו את הקרונות, והפכו לקומנדו רכוב, הנושא עמו תד"ל חיוני על סוסי-משא.

קומנדו פרשים של 40-50 איש הוא הכוח האופייני ללוחמת הגרילה שהתפשטה על כל המרחב הדרום אפריקני. ממפקדה אחת הופעלו כוחות פושטים רבים, שפעלו לרוב במחוזות הבית שלהם. בדרך כלל נעו בלילה

וחנו ביום — כשהם נזהרים לאבטח את החניות בתצפיות. סיירים קיימו את המגע בין הגנרל ובין הקומנדות החומקניים, עקבו אחרי הנעשה בקווי התחבורה של הבריטים היווחו על תנועת כל שדרה או שיירה.

נגד שיירה העושה דרכה בין ערי מצב מוגנות, שאפו הבורים להזעיק קומנדות ולכנס עד כדי 1000 איש להתקפת "פגע וברח". הם שאפו לתקוף כאשר השיירה נשתרכה ונפתחו בה רווחים, נפלו על המאסף וזינבו בו, ודחקו את השיירה אל מארב. שם המחין לטרפו הכוח העיקרי, ואז תקפו בהדרת פרשים בלתי נרחעת, כשהבורגרים יורים מהאוכף.

ככל שנתמשכה המלחמה הזעירה, נטשו הקומנדות עוד מהצידוד והמציידה, הכל למען קלות התנועה. הלוחם הסתפק עתה ברובה, פונדה, בשר מיובש ושמיכה. מעתה הוצרכו לשאת גם מימיות, כי הבריטים עשו ככל שיכלו לשלול מהקומנדות גישה למקורות מים במקומות ישוב. לא זו בלבד ששיירת הקרונות נעלמה, אלא גם סוס המשא הפך מותרות.

עד הסוף

האויב הבריטי גמל ללוחמי הגרילה במדיניות של "אדמה חרוכה". כן למד והפיק את לקחיו מטקטיקת האויב הבורי. כאשר המלחמה החלה, היו הבריטים חיל רגלים במרביתם, וראו עצמם נאלצים להרכיב את אנשיהם על סוסים. אך סוסים חסרו וחייליהם לא ידעו לרכב, ויותר משנה נמשך תהליך הספקת הסוסים והסכת החיילים לפרשים. בסופו של דבר גדל חיל-המשלוח שלהם עד 250,000 איש — ולהם "עורף" של צבא-המולדת של 6 מיליון חייל — הלוחמים נגד 20,000 בורים קשי-עורף שגמרו אומר ללחום עד הסוף המר. הקומנדות המשיכו לתקוף, כי דחו את דרישת הכניעה ללא-תנאי שהציג המפקד הבריטי, לורד מילנר. במרס 1902 עלה בידי הבורים להביס וללכוד את לורד מתואן (Methuen), סגן המפקד הבריטי. מחליפו של מילנר, לורד קיצ'נר, העדיף עתה לרמוז על נכונותו לשאת ולתת על שלום, ביטל הכרזות על סיפוחי-שטחים, והכיר מחדש בזכות-קיומן של הרפובליקות. ב-31 במאי 1902 נחתם שלום פריניכינג (Vereeniging).

טקטיקת הקומנדות והתמדת הבורים בהתנגדותם משכה תשומת לב בצבאות העולם, וגרמה למסקנה הרווחת זמן מה, שהעתיד הוא לחיל רובאים רכובים. מסקנה זאת הדריכה, לדוגמה, את השינויים שנקטו באימוני הצבא הבריטי. במלחמת העולם הראשונה נופצה תפיסה זאת עד-מהרה באירופה. אולם נתקיים זכרם של לוחמי הקומנדו. והיו אלה דווקא הבריטים שהנחילו לעולם את המורשת הקרבית שלהם שהפכה מופת לכוחות מיוחדים וללוחמי גרילה.